

МЕТАФОРИ ЧАСУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ІСПАНСЬКІЙ МОВАХ

METAPHORS OF TIME IN UKRAINIAN AND SPANISH LANGUAGES

Гродська Е.Б.,

orcid.org/0000-0002-1122-2878

кандидат культурології,

доцент кафедри іноземних мов

Одеського національного політехнічного університету

Статтю присвячено виявленню та опису загальних і специфічних рис темпоральних метафор, які репрезентують фрагменти національних мовних картин світу. У запропонованому дослідженні проводиться зіставлення фрагментів мовних картин світу носіїв української та іспанської мов, що відображають сприйняття категорії часу. Феномен мовної картини світу давно і пильно вивчається вченими-лінгвістами. Всі теоретичні аспекти цієї галузі дослідження стали класичними, зводяться вони до того, що мовна картина світу – це вторинний, опосередкований мовою образ світу, який відображає погляд народу на реальність і водночас створює базу для певного її сприйняття. Встановлено, що ставлення до категорії часу різних мовних культур дає уявлення про історію розвитку етнічних спільнот, їх традиції, норми поведінки та ставлення до життєвих цінностей. Доведено, що метафора міцно закріпилася в системі мови і мовлення, заповнивши прогалини в механізмах словотворення та інтерпретації явищ дійсності. З одного боку, можна стверджувати, що природа метафори інтернаціональна, адже метафоричні переноси належать до сфери мислення, а це зумовлює існування в різних мовах однакових образів для передачі певної інформації. З іншого боку, метафори є національними структурами через те, що базою для їх виникнення слугують асоціації та цінності, вироблені тією чи іншою колективною національною свідомістю. Незважаючи на інтерес до метафор, у сучасній вітчизняній лінгвістиці мало досліджень, що стосуються порівняння метафорик української та іспанської мов. Проведене дослідження дозволяє припустити, що важливо використовувати фразеологічні одиниці на заняттях з іспанської мови з перших днів навчання, щоб студенти знайомилися з ними як з неподільними одиницями та їхнім власним значенням, завжди спостерігаючи за ступенем їхньої складності.

Ключові слова: темпоральна метафора, мовна картина світу, категорія часу, лінгвістична система, фразеологічні одиниці, іспанська мова.

The article is devoted to identifying and describing general and specific features of temporal metaphors that represent fragments of national linguistic pictures of the world. The proposed study compares fragments of linguistic pictures of Ukrainian and Spanish native speakers, reflecting the perception of the time category. Linguistic scientists have closely studied the phenomenon of the linguistic picture of the world. All theoretical aspects of this field of study have become classic, they boil down to the fact that the linguistic picture of the world is a secondary, language-mediated image of the world that reflects the people's view of reality and at the same time creates a basis for a certain perception of it. It is established that the attitude to the category of time of different linguistic cultures gives an idea of the history of the development of ethnic communities, their traditions, norms of behavior and attitudes towards vital values. It is proved that the metaphor is firmly entrenched in the system of language and speech, filling the gaps in the mechanisms of word formation and interpretation of the phenomena of reality. On the one hand, it can be argued that the nature of metaphor is international, because metaphorical transference belongs to the sphere of thinking, and this causes the existence of identical images in different languages to convey certain information. On the other hand, metaphors are national structures because associations and values produced by one or another collective national consciousness serve as the basis for their emergence. The research suggests that it is important to use phraseological units in Spanish lessons from the first days of study so that students are introduced to them as indivisible units and their own meaning, always observing the degree of their complexity.

Key words: temporal metaphor, linguistic picture of the world, time category, linguistic system, phraseological units, Spanish.

Постановка проблеми. Всі народи мають своє національне світосприйняття, показують, що оточує нас в мовах, використовуючи етнічну специфічність. Незважаючи на те, що сучасні мови мають однакові умови для передачі категорій (морфологічних, фонетичних і стилістичних), при цьому вони використовують різні мовні засоби.

Феномен мовної картини світу давно і пильно вивчається вченими-лінгвістами [1; 2; 3; 4; 5]. Всі теоретичні аспекти цієї галузі дослідження стали класичними, зводяться вони до того, що мовна картина світу – це вторинний, опосередко-

ваний мовою образ світу, який відображає погляд народу на реальність і в той же час створює базу для певного (відповідно до конкретних мовних умов) її сприйняття.

Через особливості різних мов у свідомості їх носіїв створюються різні мовні картини світу [6]. З одного боку, мовна картина світу є синтезом знання людей про природу і соціальну реальність, з іншого боку, вона представляє собою фундамент всіх притаманних мовній спільноті стереотипів. Мовна картина світу створюється різноманітними засобами мови – номінатив-

ними, функціональними, образними, дискурсивними тощо.

У запропонованому дослідженні проводиться зіставлення фрагментів мовних картин світу носіїв української та іспанської мов, що відображають сприйняття категорії часу.

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на інтерес до метафор, у сучасній вітчизняній лінгвістиці мало досліджень, що стосуються порівняння метафорик української та іспанської мов. Комплексне порівняння метафор часу в українській та іспанській мовах ще не було предметом наукового інтересу, і роботу в цьому напрямку ми вбачаємо перспективною, оскільки аналіз метафоричних сполучень, що містять сему «час» дає можливість досліджувати відображені в них специфічні риси менталітету носіїв української та іспанської мов.

У нашому дослідженні використовується головним чином порівняльний метод, що виявляє схожість і відмінність у структурі, семантиці та функціонуванні темпоральних метафор в українській та іспанській мовах. У той же час залучаються фактичні дані з етимології деяких лексичних одиниць, у зв'язку з чим використовується історико-семасіологічний підхід до аналізу мовного матеріалу, що дозволяє розглядати розвиток темпоральних метафор. Також ми використовували дистрибутивний метод, аналіз словникових дефініцій, описовий метод, що дозволяє у всіх деталях і системно охарактеризувати аналізований матеріал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо кинути ретроспективний погляд на публікації, які спеціалізуються на дослідженні феномена метафори, то неважко встановити той факт, що вони проводились переважно у філологічній сфері такими вченими, як Н.Д. Арутюнова [1], Т. Гуцулак [5], М. Джонсон [3], Е.С. Кубрякова [4], Дж. Лакофф [3], у методиці викладання іноземних мов – С.Г. Тер-Мінасовою [6]. Також вагомий внесок у дослідження цього феномена зробили відомі науковці Іспанії С. Mellado Blanco [7], L. Luque Nadal [8], I. Ibarretxe-Antuñano [9].

Мета дослідження. Головною метою даного дослідження є виявлення та опис загальних і специфічних рис темпоральних метафор, які репрезентують фрагменти національних мовних картин світу.

Наукова новизна. Наукова новизна роботи полягає в дослідженні подібностей і відмінностей темпоральних метафоричних моделей, що відбивають час у мовній картині світу носіїв української та іспанської мов; в уточненні фактів,

які свідчать про національну своєрідність української та іспанської мовних картин світу.

Виклад основного матеріалу. Мовна картина світу стає підставою всіх культурних стереотипів і через призму, якою людина бачить навколишню дійсність, представлена переважно в змістовому боці мови. Аналіз картин світу різних етносів дозволяє зрозуміти, чим різняться національні культури, як вони доповнюють одна одну на рівні світової культури. Таким чином, універсальність або унікальність будь-якого феномена в національній культурі може бути виявлена лише за допомогою його зіставлення з подібним феноменом в іншій культурі [8].

Ставлення до категорії часу різних мовних культур дає уявлення про історію розвитку етнічних спільнот, їх традиції, норми поведінки та ставлення до життєвих цінностей. Повторюваність тимчасових циклів знаходить своє відображення в мові. В іспанській мові *tiempo* походить від латинського *tempus*, термін пов'язаний з латинськими дієсловами “*tendo*” (тягнути) і “*teneo*” (триматися, тривати). Також *tempus* безпосередньо пов'язаний з *templum* (храм), спочатку останній термін означав священний простір, який етруський жрець окреслював опівдні.

Особливо яскраво культурно-національні особливості навколишньої дійсності представлені у фразеології. Є думка, що фразеологічні одиниці дуже поширені в повсякденній мові і тому вони повинні займати важливе місце у вивченні іноземної мови [7]. Головна складність полягає в тому, що студенти не завжди враховують роль контексту у розумінні того чи іншого виразу, тому що це залежить від знань, які носії отримують ще з дитинства. В таких фразеологічних одиницях передається емоційний стан людини, її позитивні та негативні риси характеру, різні соціальні та культурні явища, хоча значення категорії часу в різних мовах не завжди збігається, тому кількість фразеологічних одиниць з одним і тим самим значенням часу у різних мовах різна через розбіжності у сприйманні довкілля та різне психологічне тлумачення категорії часу.

Засобом створення мовних картин світу багато вчених вважають метафору. Так, З.Д. Попова та І.А. Стернин поряд з номінативними і функціональними засобами створення мовної картини світу відзначають також образні засоби, в тому числі національну метафорику [10]. Метафора може бути джерелом відомостей про глибинні розумові процеси, що відбуваються в свідомості носіїв мови і впливають на формування мовної картини світу. Вивчення феномена метафори –

одне з найважливіших напрямів когнітивної лінгвістики [1; 3; 4], в якій метафора розглядається як основна ментальна операція, як засіб пізнання, структуризації і пояснення світу.

Для порівняння та аналізу були взяті метафори часу, що найчастіше вживаються в іспанській та українській мовах.

Наприклад, осуд поведінки людей, які не беруть час, витрачаючи його даремно: *El tiempo es oro* (Час – це гроші); *El tiempo y la marea no esperan al rey* (Час не чекає); *Quien mucho duerme, poco medra* (Хто пізно встає, у того хліба не дістає); *A quien madruga, dios le ayuda* (Хто рано встає, тому Бог подає); *Quien va al molino y no madruga, los demas muelen y el se espulga* (Хто раніше на млин прийде, раніше змеле); *No dejes para mañana lo que puedes hacer hoy* (Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні).

Згідно з концепцією «Культурної граматики» Е. Холла [11] за способом використання часу культури прийнято розділяти на два протилежні види – монохронні, де час розподіляється так, що в один і той же відрізок часу можливий тільки один вид діяльності, тому одне йде за іншим, як ланки одного ланцюга, і поліхронні, коли в один і той же відрізок часу можливий не один вид діяльності, а відразу кілька.

У поліхронних культурах велику роль відіграють міжособистісні, людські відносини і спілкування з людиною важливіше, ніж прийнятий план діяльності. У цих культурах пунктуальності і розпорядку дня не надають великого значення, що виражено в наступних фразеологізмах: *El tiempo es el mejor remedio* (Час – найкращий лікар); *Dar tiempo a tiempo* (Час чекає); *El tiempo trae las rosas* (Все пройшло і бур'яном поросло); *Cada cosa a su tiempo* (Всьому свій час); *A más prisa, gran vagar* (Не лізь поперед батька в пекло).

В іспаномовних культурах широко використовується прислівник *mañana* (завтра) в значенні «невідомо коли або чим пізніше, тим краще, а можливо і ніколи». Від прислівника *mañana* утворено велику кількість різних частин мови: *mañanear*, *mañanar*, *mañanismo* тощо. Всі вони мають негативне значення. «*Siempre dices que mañana y nunca mañanamos*» – цей рядок з вірша Лопе де Вега вже став крилатим висловом [12]. Маньянізм (*mañanismo*) – «широко відома іспанська національна звичка відкладати все «на

завтра», «на потім», «давати обіцянку без гарантій зробити що-небудь»[7]. Навіть в англійській мові як синонім неов'язковості використовується стійке словосполучення «*mañana habbit*». Аналогом іспанського *mañana* в українській мові можна вважати прислівник «потім» у значенні «невідомо коли». Крім того, є ідіома «годувати сніданками», що позначає порожні обіцянки, а також приказки «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні» і «завтра, завтра, не сьогодні, – так ледарі говорять».

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна дійти висновків, що метафора міцно закріпилася в системі мови і мовлення, заповнивши прогалини в механізмах словотворення та інтерпретації явищ дійсності. Метафора – певний продукт роботи думки, «інструментальний засіб пізнання і відображення дійсності, яка оточує людину» [2, с. 155].

З одного боку, можна стверджувати, що природа метафори інтернаціональна, адже метафоричні переноси належать до сфери мислення, а це зумовлює наявність у різних мовах однакових образів для передачі певної інформації. З іншого боку, метафори є національними структурами через те, що базою для їх виникнення служать асоціації та цінності, вироблені тією чи іншою колективною національною свідомістю.

Проведене дослідження дозволяє припустити, що важливо використовувати фразеологічні одиниці на заняттях з іспанської мови з перших днів навчання, щоб студенти знайомилися з ними як з неподільними одиницями та їхнім власним значенням, завжди спостерігаючи за ступенем їхньої складності. Крім того, метафоричне формування груп синонімічних лексичних одиниць слугує джерелом розвитку й збагачення системи образно-виражальних засобів української мови.

Таким чином, розглядаючи формування лексичної компетенції студентів, не слід забувати про освітню та розвиваючу цінність навчання іноземного лексичного матеріалу. Завдяки кумулятивній функції мова на рівні всіх своїх одиниць і насамперед на рівні слова не лише віддзеркалює сучасну культуру, але й накопичує та зберігає досягнення пізнавальної діяльності людства, закріплює й відображає у своїх формах та одиницях минулий та сучасний стан культури, пізнання якої опосередковано мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арутюнова Н.Д. Трудности перевода с испанского языка на русский. Москва : Высшая школа, 2004. 109 с.
2. Глазунова О.И. Логика метафорических преобразований. Санкт-Петербург, 2000. 190 с.

3. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Москва, 2016. 256 с.
4. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений: Семантика производного слова. Москва, 1981.
5. Гуцуляк Т. Художня метафора як джерело формування синонімічних засобів української мови. Київ : Філологічні науки, 2013. №1. С. 51–57.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва : Слово, 2000. 624 с.
7. Mellado Blanco C. Parámetros específicos de equivalencia en las unidades fraseológicas. Revista de Filología de la Universidad de La Laguna, 2015. № 33, pp.153–174.
8. Luque Nadal L. Principios de culturología y fraseología españolas. Creatividad y variación en las unidades fraseológicas. Frankfurt am Main, Berlin, Berna, Bruselas, New York, Oxford, Vienna : Peter Lang, 2012.
9. Ibarretxe-Antuñano I., Valenzuela J. Lingüística Cognitiva. Barcelona: Anthropos, 2012.
10. Popova Z., Sternin I. Language and National Picture of the World. Moscow – Berlin : Direct – Media, 2015.
11. Hall E. T. Beyond Culture. New York: Anchor Books, 1976. 320 p.
12. Sonetos de Lope de Vega. URL: https://es.wikisource.org/wiki/Tanto_ma%C3%B1ana,_y_nunca_ser_ma%C3%B1ana (access date: 25.10.2019).